

Svoboda / Iluze

Svoboda je jedním z nejzásadnějších pojmů lidské existence, ale její definice není tak jednoduchá, jak by se mohlo zdát. Znamená možnost volby, schopnost rozhodovat se podle vlastního uvážení, ale také odpovědnost za vlastní činy. Žijeme ve světě, kde nás ovlivňuje nespočet vnějších vlivů. Je tedy možné se rozhodovat sám? Je naše vůle skutečně nezávislá, nebo jsme jen produktem okolností, doby a prostředí, ve kterém žijeme?

Svoboda a marketing

Jedním z příkladů, jak je naše svoboda omezena, je oblast marketingu. Marketing je určitým uměním něco prodat, ale současně i neumožnit zákazníkovi se svobodně rozhodnout. Reklamy nás přesvědčují, že konkrétní výrobek nebo služba nám zajistí štěstí, status nebo úspěch. Kupujeme si značku, příběh, pocit – ne samotný produkt. Když stojíme před regálem s desítkami druhů jogurtů, můžeme mít pocit svobodné volby, ale ve skutečnosti nás reklama a design obalu možná již dávno ovlivnily. Je tedy koupě skutečně naše rozhodnutí?

Média a reklamy nám nejen prodávají produkty, ale také ideály. Příkladem je módní průmysl s hlavním cílem krátkodobě ovlivnit zákazníka a prodat mu nový kousek do jeho šatníku. Vylepšit mu vzhled, umožnit mu “být in”. Toto odvětví nám diktuje, co je krásné, přičemž součástí jeho diktátu jsou i časté změny trendů. Pak tu máme další průmyslová odvětví. Automobilky nám vnucují představu, že mít určité auto znamená úspěch a prestiž, a technologické společnosti nás přesvědčují, že jen s jejich nejnovějším zařízením budeme držet krok s dobou. Tento tlak může vést k pocitu, že musíme splnit určité standardy, jinak nebudeme plnohodnotnými členy společnosti. Opravdu si pak vybíráme svobodně?

Co je ještě zajímavější, je samotná psychologická podstata reklamy. Naše mozky nejsou primárně uzpůsobené k racionálnímu rozhodování. Často se rozhodujeme emocionálně a dodatečně si svá rozhodnutí zdůvodňujeme logickými argumenty. Společnosti to dobře vědí a proto nám nenabízí jen produkt, ale hlavně doprovodné emoce, které mohou být krátkodobé. Mnohdy litujeme impulzivních nákupů, protože se nám den poté nelíbí barva, tvar či materiál výrobku,. Vliv barevné reklamy, nátlak prodáváče či slevová akce ale učinily své.

Sociální sítě a manipulace

Příkladem nesvobody jsou nepochybně i sociální sítě. Algoritmy sociálních sítí nám předkládají obsah, který chceme vidět – nebo spíše, který si myslí, že bychom měli vidět. Zatímco scrollujeme, máme pocit, že se svobodně rozhodujeme, co nás zajímá, ale ve skutečnosti je naše pozornost řízena kódovanými vzorci, které ovládají naše preference a dokonce i názory. Podle politologů mají sociální sítě ohromný dopad na výsledky voleb. Z toho je zřejmý jejich ohromný vliv na naše kroky.

Sociální sítě posilují fenomén známý jako informační bublina, kdy uživatelé konzumují pouze obsah, který potvrzuje jejich vlastní názory a přesvědčení. Tento proces je poháněn algoritmy, které analyzují uživatelské preference a následně mu předkládají obsah odpovídající jeho dosavadnímu chování a zájmům. Výsledkem je, že se jednotlivci často ocitají v uzavřeném kruhu informací, které jim utvrzují jejich pohled na svět, a to i v případě, kdy jde o témata s minimálním faktickým základem.

Například, může se stát, že si uživatel na internetu pustí video o záhadných létajících orbech, které byly zachyceny v americkém vzdušném prostoru. I když toto téma existuje, jeho podloženost fakty je spíše omezená a v materiálu se několikrát objevuje spekulace o možném mimozemském původu těchto jevů. Algoritmus, který vyhodnotí zájem o dané téma, začne uživateli doporučovat podobný obsah, čímž ho vtáhne do spirály podobných videí. Po určitém čase může být člověk zasažen iracionálním strachem, třeba z možnosti mimozemské invaze, která i když je nepravděpodobná, se stane pro něj reálnou obavou. Tento proces ukazuje, jak informační bublina formuje vnímání a myšlení jednotlivce, aniž by si byl vědom toho, že je manipulován úzkým výběrem informací, které pouze potvrzují jeho předsudky.

V důsledku takových situací se omezuje schopnost kritického myšlení a společnost se polarizuje. A je čím dál tím těžší se bublinám vyhýbat. V tomto případě tedy svoboda znamená mít možnost získávat různé pohledy a tvořit si vlastní názor.

Ještě důležitější otázkou je, do jaké míry jsme na těchto platformách vůbec pány svého času a rozhodování. Vědci dlouhodobě upozorňují, že struktura sociálních sítí je navržena podobně jako hazardní hry – neustálé notifikace a nekonečné scrollování uvolňující dopamin, který nás udržuje v závislosti.

Psychologické aspekty svobody

Svoboda není pouze otázkou vnějších podmínek, ale i naší psychiky. Strach, úzkost či tlak okolí mohou člověka svazovat stejně jako totalitní režim. Někdy nejsme svobodní proto, že by nám někdo svobodu bral, ale proto, že si ji sami nedovolíme. Máme strach projevit svůj názor, obáváme se důsledků nebo hledáme přijetí ostatních za cenu potlačení vlastního já.

Tlak který je na nás vytvářen, je často na základě toho, z jaké jsme rodiny, kultury, nebo například jaké je naše náboženství. Mnohdy se bojíme, co si o nás pomyslí ostatní, a raději skrýváme své skutečné zájmy nebo názory. To je do určité míry přirozené, protože člověk touží po přijetí.

Každé ráno stojíme před zdánlivě banální volbou – obléknout si něco osvědčeného, nebo zkusit extravagantnější outfit? Většina lidí zvolí bezpečnou variantu, protože podvědomě počítá s reakcemi okolí. Skutečná svoboda ale nezačíná tím, jak nás vnímají ostatní, nýbrž tím, jak vnímáme sami sebe. Naučit se odolávat tlaku a nebát se být autentický vyžaduje odvahu vystoupit z komfortní zóny a přijmout možnost nepochopení či odmítnutí.

Psychologická svoboda zahrnuje i schopnost odpoutat se od předešlých traumat zkušeností, se kterými jsme se v minulosti setkali. Mozek má totiž přirozenou tendenci zjednodušovat složité situace a lpět na známých názorech. Je potřeba s touto informací zacházet a přirozené tendenci se vyhýbat v situacích, kdy je například čas vyzkoušet něco nového, nebo někoho nového poznat.

Svoboda v historii

Boj o svobodu je jedním z hlavních motivů lidské historie. Od otroků, přes revoluce v Evropě, po boj za občanská práva – lidé vždy usilovali o možnost žít svobodně. Ale jak ukazují moderní dějiny, svoboda je křehká a lehce odejmutelná. Stačí malá změna zákona, stačí drobná manipulace veřejného mínění a najednou zjišťujeme, že naše svobody jsou omezeny více, než si uvědomujeme.

Některé společnosti zdánlivě svobodné ve skutečnosti skrývají různé formy kontroly. V totalitních režimech je svoboda potlačována násilím a cenzurou. V demokratických zemích může být omezována skrze nenápadnou propagandu, ekonomické tlaky nebo omezený přístup k informacím. Proto je důležité, aby lidé byli neustále obezřetní a chránili své svobody nejen jako individuální práva, ale i jako společenský ideál.

Co znamená být skutečně svobodný?

Vězeň, který je v současné době propouštěn z věznice, může mít zdánlivý pocit neomezené svobody. Ve skutečnosti ale nikdo není absolutně svobodný. Podle mého názoru tedy není svoboda nějaký stav, který existuje či ne. Jde o iluzi, která není bohužel dosažitelná. Naším cílem by mělo být co “nejsvobodnější”. Jde o stálý proces, který musíme rozvíjet a udržovat každý den. Svoboda začíná ve chvíli, kdy si uvědomujeme své ovlivnění, a pokračuje, pokud se rozhodneme převzít kontrolu nad svým životem.

Jak by vypadal člověk který je skutečně svobodný? Musel by žít o samotě, někde v přírodě s pouze s přírodními zdroji, odříznutý od vnějších vlivů bez vědomí, že existuje někdo nebo něco jiného, než jeho blízké prostředí. Zároveň ale nesmí mít odepřenou možnost jít kamkoliv se mu bude chtít. Zdá se, že takoví mohli být pravěcí lidé. Ale ani ti nebyli skutečně svobodní, protože jejich životy závisely na zbytku skupiny, kterému se museli přizpůsobit.

Ať už jde o naše volby v každodenním životě, nebo o širší společenský směr, nejsvobodnější jsme tehdy, když si nejen uvědomujeme svou situaci, ale zároveň jsme ochotni pro ni něco aktivně dělat.